

Віктор ГРИГА
Віталій КАЛІНІЧЕНКО
 (м. Чернівці)

ЕЛЕМЕНТИ ХОЛОДНОЇ ТА РУЧНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ З РОЗКОПОК ХОТИНСЬКОЇ ФОРТЕЦІ У 2013-2014 рр.

Серед важливих старожитностей, які трапляються під час археологічних досліджень, є предмети озброєння. Неабияке зацікавлення предметами мілітарії пояснюється їх важливістю та великою історичною цінністю для науки. Детальне вивчення, аналіз, співставлення різних зразків озброєння є ключем до розуміння військової культури того чи іншого народу, а також тих впливів, яких вона зазнавала від свого найближчого оточення. Саме таким місцем стику західних та східних військових культур є Хотинська фортеця. За весь період досліджень твердині на Дністрі було виявлено порівняно невелику кількість зброї. Найчастіше трапляються ядра. Окремо слід зупинитися на тематиці вогнепальної та холодної зброї, яка представляє особливу цінність.

У 2013-2014 рр. на території Хотинської фортеці було знайдено окремі деталі як холодної, так і вогнепальної зброї. До холодної зброї належать два гачки для кріплення піхов холодної зброї, три наконечники піхов шпаг, а також деталь кріплення піхов шаблі. До деталей механізмів ручної вогнепальної зброї належать знахідки трьох кременів, а також курок кремінно-ударного механізму. Перший гачок від піхов холодної зброї виготовлений бронзи. Він стрілоподібної форми, у верхній частині має розширення підтрикутної форми, яке вводилося під шкіру і кріпилося до дерев'яної основи піхов. Нижня частина оформлена у вигляді маленької кульки. Розміри виробу – 5,7×1,2 см (рис. 1, 2). Інший гачок, виготовлений із заліза, розмірами 6,4×1,1 см. Виріб дещо пошкоджений. Відмітимо, що дані гачки зустрічаються на багатьох пам'ятках XVIII-XIX ст., зокрема значна їх кількість зустрічається на території Богородицької фортеці (рис. 2, 1-8) [1, с.60-61; 2, с.12-16]. Даного типу гачки кріпилися до різних категорій холодної зброї, зокрема до піхов шпаг, палахів, шабель, шашок, тесаків, кортиків, кинджалів.

В історіографії вважається, що подібного типу гачки зустрічаються переважно на холодній зброї Російської імперії [3, с.27-223]. Наступні

знахідки холодної зброї представлені наконечниками піхов, ймовірно, шпаг (рис. 1, 4, 5). Усі вони мають переважно гостроконічну форму у вигляді згорнутого листа, овальні в перетині. Їх закінчення має вигляд маленької кульки. Усі гачки виготовлені з бронзи. Один з них пошкоджений (відламане кругле закінчення). Розміри їх становлять, відповідно, 3,2×1,5 см, 3,3×1,1 см, 2,8×1,3 см. Подібного типу знахідки часто трапляються на пам'ятках. Так, значна їх кількість спостерігається на території Богородицької фортеці (рис. 2, 9-14) [1, с.60-61]. Вважається, що подібного типу наконечники піхов гачків є приналежністю російських шпаг, хоча не виключено, що вони могли відноситися і до західноєвропейських зразків [3, с. 28-48]. За знахідками шпаг на території Росії, наконечники піхов з Хотинської фортеці можна датувати кінцем XVIII – другою половиною XIX ст. Інша важлива деталь холодної зброї була виявлена на території Хотинської фортеці у 2013 р. Вона представлена залізною деталлю кріплення піхов шаблі (рис. 1, 1). Виріб складається із зігнутої вдвоє залізної пластини, отвору та кільця, за яке підвішувалися піхви шаблі до пояса воїна. Розміри

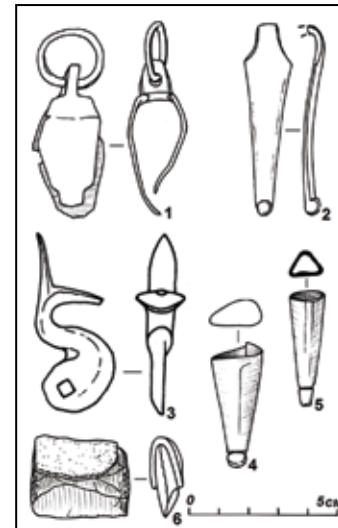

Рис. 1. Деталі холодної та ручної вогнепальної зброї з Хотинської фортеці.

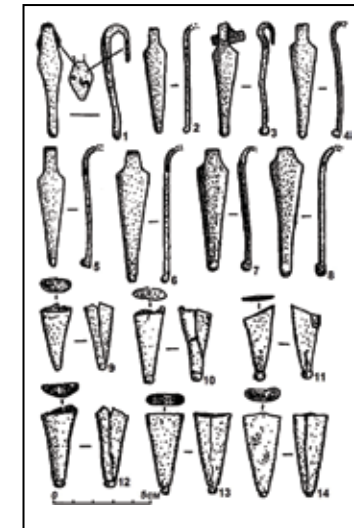

Рис. 2. Гачки для кріплення піхов холодної зброї (1-8) та наконечники піхов шпаг (9-14) з Богородицької фортеці (за І. Ковальовою, В. Шалобудовим, В. Векленком).

знахідки становлять 5,2×2,7 см. Подібного типу деталі зустрічаються на російських шпагах другої половини XVIII – другої половиною XIX ст. Відомі вони і з Богородицької фортеці (рис. 3, 3) [2, с.13].

Вогнепальна зброя з розкопок 2013-2015 рр. представлена трьома кременями до механізмів кременінно-ударних замків та курком (рис. 1, 6). Кремені світло-коричневого кольору, мають різну форму. Один з них – квадратний, світло-коричневого кольору. Розміри його становлять 2,2×2 см, товщина кременя – 0,4 см. Інші два кремені досить рідкісні, світло-коричневого кольору, загорнуті у свинцеву пластину кожен. Розміри їх становлять 2,1×1,8 см та 2,1×2 см. Кременінно-ударні замки на території Західної Європи відомі з середини XVI ст. (рис. 3, 4-6) Зникають вони на початку XVII ст. Їх витіснили фітільні мушкети. Остання знахідка вогнепальної ручної зброї була знайдена на території Хотинської фортеці також у 2013 р. Вона представлена залізним курком від механізму кременінно-ударного замка з квадратним отвором посередині (рис. 1, 3) [6, с.57-62]. Висота знахідки – 6 см, ширина – 2,6 см, діаметр отвору – 0,6 см. Аналогії, виявлені у старожитностях Західної Європи дозволяють припустити, що даний курок відносився до голландської системи механізмів кременінно-ударних замків, який поступово трансформувався у англійську та шотландську [4, с.20-21; 5].

Голландський кременінно-ударний замок з'явився в кінці XVI ст. Основний механізм його розташований на внутрішній стороні замка (рис. 3, 1, 2). Зовні знаходилися курок, кресало, пружина, порохова капсула з кришкою, що рухається в пазах замкового механізму, щиток, курковий упор. Бойова пружина, перебуваючи всередині, діяла на нижній край сталеві колодки, укріпленої шпилькою на осі курка. У верхній край замка закріплювався довгий сталевий стрижень, який при спуску штовхав важіль кришки механізму замка вниз так, що вона автоматично відкривалася. Курок утримувався у зведеному стані горизонтально. Дуже близькими за внутрішнім доповненням деталей до голландського кременінно-ударного замка були англійський і шотландський. Під впливом голландських замків у середині XVII ст. з'явилися кременінно-ударні замки змішаного типу [4, с.20].

Таким чином, у 2013-2014 рр. на території Хотинської фортеці було виявлено досить важливі предмети холодної та ручної вогнепальної зброї. Вони дають важливу інформацію про побутування на території Хотинщини європейських зразків зброї, а також дозволяють прослідкувати розвиток військової справи населення Хотина в XVI-XIX ст.

Рис. 3. Механізм дії кременінно-ударного замка «голландського» типу (1, 2) і предмети холодної (3) та ручної вогнепальної зброї (4-6) з Богородицької фортеці (1, 2 – за Л. Маяковською, 3-6 – за І. Ковальовою, В. Шалобудовим, В. Векленком).

Джерела та література:

1. Ковальова І.Ф., Шалобудов В.М., Векленко В.О. Каталог старожитностей доби пізнього середньовіччя містечка Самарь та Богородицьком фортеці. –Д.:Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2007. – 108 с.
2. Ковальова І.Ф., Шалобудов В.М., Харитоновна О.В. Каталог старожитностей доби пізнього середньовіччя містечка Самарь та Богородицьком фортеці. – Д.: Ліра, 2013. – 176 с.
3. Кулинский А.Н. Русское холодное оружие XVIII-XX вв. Том I: Определитель. – СПб.: Атлант, 2001. – 384 с.
4. Маковская Л.К. Ручное огнестрельное оружие русской армии конца XIV-XVIII вв. Определитель.–М.:Военное издательство, 1992.– 89с.
5. Маркевич В.Е. Ручное огнестрельное оружие. – М.: Полигон, 2005. – 496 с.
6. Пивоваров С.В., Ільків М.В. Археологічні знахідки козацької доби з Хотинської фортеці (дослідження 2013 р.) // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. – 2014. – Вип. 23. – с.57-62.